

Démoszthenész Beszédhibások és Segítőik
Országos Érdekvédelmi Egyesülete

Beszédproblémák

A beszédhiba, a szóbeli és/vagy írásbeli kommunikáció különböző szintű, mértékű akadályozottsága, rendellenessége, ami más-más formában és eltérő súlyossági fokon nehezíti meg az információk átadását, befogadását, a kapcsolatteremtést.

Az egészséges beszédfejlődés elengedhetetlen feltétele

- ◆ A hallás és látás érzékszervének zavartalan fejlődése
- ◆ A mozgás- és helyzetérzékelés, azaz a kinezetikus érzékelés fejlődése
- ◆ A beszélő környezet, amely az észlelést, megértést fejleszti, kapcsolatteremtésre inspirál

Általános veszélyeztető tényezők

- ◆ Sokkal kevesebbet beszélgetünk a gyerekekkel
- ◆ Nem él már 2-3 generáció együtt, hiányoznak a nagyszülők
- ◆ Felgyorsult a magyar beszéd és a gyermek agya nem képes a gyors beszédet felfogni
- ◆ Kevesebb közös étkezés, a közös programok
- ◆ Hiányzik az olvasott mese, helyettesítő a tévé
- ◆ Sok a háttérzaj (háztartási, közlekedési,) a beszélgetőpartner megosztja figyelmét

A kommunikáció sérülésének, zavarának, rendellenességének formái

- ✦ A **szóbeli kommunikáció** akadályozottsága, amely a beszédprodukciónak bármely részmozzanatát érintheti.
- ✦ Az **írásbeli kommunikáció** zavarai amelyek elsősorban és általában a tanulást, a továbbtanulást, de különösen az idegen nyelv tanulását nehezítik meg.

A verbális kommunikáció zavarai

A **szóbeli kommunikáció** akadályozottsága a beszédprodukciónak bármely részmozzanatát érintheti:

- ✦ Diszfónia
- ✦ Artikulációs zavar/pöszeség
- ✦ Orrhangzósság
- ✦ Hadarás
- ✦ Dadogás
- ✦ Afázia, dizartria

DISZFÓNIA

Akinek a hangszíne, hangereje, a hang mélységi, magassági váltásai feltűnően eltérőek, **diszfóniás**.

A helytelen **hangképzés** következtében a hangszín rekedtes, a **hangfekvés** magasabb vagy mélyebb. Helytelen hangképzés következtében a hangszín rekedtessé válik, a hangfekvés magasabb vagy mélyebb.

A DISZFÓNIA OKAI

- ✦ Kiválthatja a hang túlerőltetése (kiabálás, krákogás, görcsös, préselt, erőltetett hangképzés), de épp ellenkezőleg a gyenge, fátyolos, levegős, suttogó, erőtlen hangképzés is okozhat rekedtséget.
- ✦ Túlerőltetés esetén szorító, kaparó, viszkető, száraz érzés támad a torokban, mely torokköszörülésre, köhécselésre készítet. A feszes testtartás, izomfeszülések, a hangképző szervben is feszességet keltenek, hangszalagcsomók alakulhatnak ki. A hangszalagok záródása ilyenkor nem működik megfelelően.

A DISZFÓNIA KÖVETKEZMÉNYEI

A rekedtség önmagában nem okoz kommunikációs problémát, viszont időleges kieséseket okozhat a pedagógusok, énekesek, színészek munkájában és pszichésen megterhelő.

A DISZFÓNIA TERÁPIÁJA

A beszédterápia kiterjed az izmok ellazítására, a lágyszáj hangindítás megtanítására, fokozatosan történik a hangszín, hangfekvés és hangerősítés beállítása.

ARTIKULÁCIÓS ZAVAR PÖSZESÉG

Akinek beszédében a beszédhangok kiejtése eltér a köznapi, helyes ejtéstől, artikulációja pontatlan, más hangzású, mint az átlagos, artikulációs zavarban szenved. Az **artikulációs zavar**, pöszeség a beszéd tisztaságának olyan zavara, mely eltér az adott nyelvközösség **kiejtési** normáitól. A hangok kiejtési képtelensége, torzítása, felcserélése más hangokkal a szép, élőbeszédet csorbítja.

Ha beszédünkben a beszédhangok kiejtése eltér a köznapilag elfogadott helyes ejtéstől, azt többféleképpen tehetjük.

- Kihagyhatunk hangokat, ez legtöbbször a H hanggal fordul elő,
- Torzíthatunk, vagy helyettesíthetünk egyes hangokat, ez – nagyon sok esetben – a sziszegő hangokat (SZ, Z, C, S, ZS, CS) érinti, valamint az R hangot.
- Az artikulációnak ezeket a hibáit általánosságban és hivatalosan pöszeségnek nevezzük, de aszerint, hogy mely hangok ejtése hibás, a sziszegő hangok esetében ismert elnevezés a szigmatizmus, az R esetében pedig a raccsolás.

AZ ARTIKULÁCIÓS ZAVAROK OKAI

Az okok

- ◆ a beszédszervek finom mozgásos összerendezettségének zavarában,
- ◆ fogsorzáródási rendellenességekben, esetenként
- ◆ a hallás károsodásában, illetve a hallási differenciálóképesség fejletlenségében keresendők.

AZ ARTIKULÁCIÓS ZAVAROK KÖVETKEZMÉNYEI

- ◆ A pöszeséget a gyermekkor beszédhibájaként tartják számon. Az életkorral a logopédiai terápia hatására csökken a kiejtési problémákkal küzdők száma, de nem tűnik el teljesen. A súlyos artikulációs zavarok maradványtünetei felnőtt korban is hallhatóak, illetve agysérüléssel járó balesetek következtében ki is alakulhatnak.
- ◆ A pöszeség általában nem kelt pszichés problémát a beszédhibásban, viszont egyes szakmák esetén felvételi követelmény a beszéd-alkalmassági vizsgálaton elért jó eredmény (pedagógus, színész, riporter).

AZ ARTIKULÁCIÓS ZAVAROK TERÁPIÁJA

- ✦ A beszédszervek mozgáskészségének ügyesítése: Ajak-, nyelv-, állmozgató gyakorlatok
- ✦ A hallási differenciálóképesség fejlesztése
- ✦ A helytelenül képzett hangok fejlesztése
- ✦ A létrejött helyes hang rögzítése szótagokban
- ✦ Automatizálás szavakban, versekben, szövegekben
- ✦ A használat ellenőrzése kötetlen beszélgetésekben

ORRHANGZÓSSÁG

Akinek hangképzésében nem különülnek el kellő mértékben az orr- és szájhangok és ez sajátosan átszínezi a teljes hangképzését, egész beszédét, **orrhangzós**. Az orrhangzós beszéd fő jellemzője, hogy a légyszájpad orr- és szájüreg közti zárásának nem megfelelő működése miatt a beszéd **hangszíne** változik.

AZ ORRHANGZÓSSÁG OKAI

A szájpád záródásától függően nyílt, zárt és kevert változata létezik.

- ✦ A nyílt orrhangzósság leggyakrabban veleszületett ajak- és szájpádhasadék következménye, ilyenkor az orron áramlik ki a beszédhez használt levegő. Kórosan megváltozik a magánhangzók színezete, és több mássalhangzó képzése is nehezített.
- ✦ A zárt orrhangzós beszéd leginkább a náthás, bedugult orrhangra hasonlít. Ebben az esetben a túl nagy orrmandula, polip, a lágyszájpád izomzatának feszes működése okozhatja a megváltozott hangszínt. A beszédlevegő csak a szájon át távozik, az orrüreg nem színezi meg a hangokat.
- ✦ A kevert típusú orrhangzósság esetén a zárt és a nyílt orrhangzós beszéd jellemző jegyei egyaránt megtalálhatók.

AZ ORRHANGZÓSSÁG KÖVETKEZMÉNYEI

Akik társtünetként viselik az ajak-, szájpádhasadék műtéti hegeit, beszédük erősen torzult, artikulációhibás, azok visszahúzódnak, gátlásosabbak, nehezebb számukra a kapcsolatteremtés.

AZ ORRHANGZÓSSÁG TERÁPIÁJA

Az ajakhasadék kezelése:

- ✦ Gyermekkorban a hasadék összezárása műtétekkel.
- ✦ Később fogszabályozás, majd ajakplasztika.
- ✦ Logopédiai kezelés: a helyes artikulációért és a helyes hangok kiejtéséért, kialakításáért.
- ✦ Pszichológiai kezelés: a beszédhiba, illetve a társas kapcsolatokban való félelem legyőzésére és a helyes önértékelés kialakítására.

HADARÁS

Akinek a beszéde az átlagosnál sokkal gyorsabb, **hadaró**.
Hadaráskor a beszéd **tempója** fokozódik, de több ez, mint gyors beszéd, a hang-, szótagkihagyások, a szóroncsok, ismételtetések miatt a beszélő **megértése** nehezített. A hadarás a folyamatos beszéd zavara.

A HADARÁS OKAI

Háttérében öröklött hajlam és/vagy a központi idegrendszer működési eltérése állhat. A hadarás „kifejlődik”, a hadarónak sajátos életútja van a beszéd felgyorsulását tekintve.

A HADARÁS KÖVETKEZMÉNYEI

Ha hadarunk, környezetük azt tapasztalja, hogy

- ✦ Légzésünk kapkodó,
- ✦ Beszédünk gyors és szaggatott,
- ✦ A szavakból hangokat, szótagokat hagyunk ki,
- ✦ Kiejtésünk pontatlan, elmosódott,
- ✦ Beszédünk dallama egyhangúvá válik,
- ✦ Beszédünk ritmusa egyenetlen lesz.
- ✦ Az érthetőséget rontja még az is, hogy mondataink szerkesztése is hiányossá válik.

Aki hadar, nemcsak beszédében hadar, hanem élete sok más területén jellemző a kapkodó gyorsaság, felületesség, szétszórttság. Életvitele csapongó. Sajátos pszichés megnyilvánulásai vannak (nyugtalan, ingerlékeny, aktív, agresszív, impulzív).

A HADARÁS TERÁPIÁJA

A logopédiai gyakorlatok közül legfontosabbak

- ✦ A beszédszervek mozgásának ügyesítése
- ✦ Artikulációs gyakorlatok, a magánhangzók karaktérének erőteljes érvényesítése,
- ✦ *A ritmusérzék fejlesztése dobolással, szavak ritmusának érzékeltetése, versritmusok, ritmikus szólamok és ritmusos szövegek gyakorlása*
- ✦ *Figyelem és emlékezetfejlesztő gyakorlatok*
- ✦ A beszéd és gondolkodás szinkronizálásának gyakorlatai
- ✦ Pszichoterápiás megsegítésként a relaxációs terápiák jönnek számításba.

A hadarás megszüntetése szempontjából a prognózist befolyásolja, hogy

- ✦ A hadaró kifejezetten nyitott személyiség és nem érzékeli beszédének hátrányait.
- ✦ Sok kudarc is éri a kommunikációban, mégsem tartózkodik a beszédhelyzetektől.
- ✦ Ha nem értik meg, többször ismételteti ugyanazt..
- ✦ Társaságban központi figura lehet, élénk, hangadó, ugyanakkor beszélgetőpartnerként gyakran „nehéz”, mert nem mindig figyel a másokra.
- ✦ A terápiában motivációja legtöbbször gyenge, amikor a hadarás nem jelent számára problémát, kimarad.

DADOGÁS

- ✦ Akinek beszédét görcsös elakadások teszik szaggatottá, **dadogás**ban szenved. A dadogás lényege a beszédszervekben keletkezett görcs, a beszélő **megértése** elsősorban emiatt nehezített, de a hatása mind a beszélőre, mind a hallgatóra sokkal tágabb.
- ✦ A dadogás a beszéd összerendezetlenségének zavara, felbomlik a ritmus és az ütem, a beszéd szaggatottá válik a görcsös elakadások, ismételtetések miatt, a beszélő megértése nehezített.
- ✦ A dadogó erőlködve ejti ki a szavak kezdőhangját, ismételteti a hangot, illetve az első szótagot. Súlyosabb esetben együttmozgások, azaz görcsös testmozgások, arcrángások kísérik a beszédet.
- ✦ A dadogók félnek a beszédhelyzeteiktől. A szorongás, félelem a beszédszervükben okoz görcsöt, mely megakadályozza számukra az információk átadását, súlyos esetben teljes elzárkózást eredményezhet mindenféle kommunikációtól.

A DADOGÁS OKAI

A dadogás

- ✦ Lényege a görcs, amely a beszédszervek bármely pontjában megjelenhetnek, s onnan az egész szervezetre kiterjedhetnek.
- ✦ Legtöbbször gyerekkorban, 3-4 éves kor körül alakul ki: a beszédtanulás illetve az iskolába járás kezdetekor, ritkább esetben még később.
- ✦ Nagyobb létszámban érinti a férfiakat, mint a nőket.
- ✦ 12-14 éves korban az esetek nagy számában megszűnik, attól függetlenül, hogy részesült-e kezelésben, vagy sem.
- ✦ Kiváltó oka rendkívül sokféle, általában nem egy, hanem több ok együttes jelenléte hatására alakul ki. (Gyenge beszédképesség, nem megfelelő légzéstechnika, pszichológiai problémák stb.)

A DADOGÁS KÖVETKEZMÉNYEI

Kialakulása után maga a dadogás olyan neurotizáló tényező, amelynek következményei messzemenően kihatnak a személyiség fejlődésére, a társas kapcsolatokra, az iskolai tanulmányokra, a pályaválasztásra és a társválasztásra.

A DADOGÁS TERÁPIÁJA

- ✦ Kezelése jó esetben is több éves folyamat. Általában logopédiai és pszichológiai kezelésre egyaránt szükség van.
- ✦ A logopédiai kezelés tartalma:
- ✦ Légző gyakorlatok: indirekt légző gyakorlatok, a légzés és mozgás koordinációja, a hasi légzés kialakítása és gyakorlása, a helyes légzés alkalmazása
- ✦ Rezonanciagyakorlatok: játékos hangerő- és hangszínváltások, a nyaki izomzat feszültségállapotának megéreztetése, lazítása, a hang előrehozása rezonáló hangsorok gyakorlásával, hangerő- és hangszíngyakorlatok, váltások Artikulációs gyakorlatok A pontos artikuláció gyakorlása versben, szövegekben, spontán beszédben
- ✦ Ritmusgyakorlatok: A ritmusérzék fejlesztése dobolással, szavak ritmusának érzékeltetése, versritmusok, ritmikus szövegek és ritmikus szövegek gyakorlása
- ✦ Figyelem-, emlékezetfejlesztő, kommunikációs gyakorlatok
- ✦ Értékfeltáró, élményfelelevenítő beszélgetések

- ✦ Pszichológiai kezelés: célja a beszédből, a helytelen önértékelésből, a társasági élet nehézségeiből származó problémákat megoldása. Különböző életkorokban más és más eszközökkel, szinten, formában történik ez. (Egyéni vagy csoportos)

AFÁZIA és DIZARTRIA

- ✦ A már megtanult beszéd a későbbiekben is sérülhet. A sérüléseket agyvérzés, vagy baleset egyaránt okozhatja. Aki a már megtanult beszédét valamilyen okból kifolyólag elveszti, afáziás. A különböző agyi történések következtében létrejött kommunikációs zavarok neve az **afázia és a dizartria**.

AZ AFÁZIA OKAI

- ◆ Afázia esetében az agy károsodásának helye és mértéke függvényében sokféleképpen, a közlendők kivitelezésének és/vagy a beszédmegértés folyamatának területén egyaránt zavart szenvedhet a beszéd. A tünetek súlyossága nagyon változatos, érintett lehet a hangos beszéd, a beszédértés, a megnevezés, a beszédismétlés és az írás, olvasás is.
- ◆ A dizartria hátterében szintén agyi sérülések húzódnak meg. Ez a beszédhiba a beszédmozgások koordinációs kivitelezésének, a kiejtésnek a zavarát jelenti. Tüneteit - csakúgy, mint az afáziánál - a sérülés helye és kiterjedése határozza meg. Megnyilvánulhat a légzés, a hangadás, a kiejtés eltéréseiben és a beszéd zenei elemeinek változásában.

AZ AFÁZIA TERÁPIÁJA

- ◆ A terápia az orvos, a gyógypedagógus-logopédus és a gyógytornász együttes munkáját igényli. Az afáziások rehabilitációjában az orvossal, pszichológussal, gyógytornással team-munkában vesz részt a logopédus, akinek feladata a kommunikáció, a beszéd és a nyelv helyreállítása.